

O întregă iconografie romanească și cinematografică ne-a convins că o proprietate neeliminabilă pentru a recunoaște un indian ar fi penele: și iată că vine John Ford, cu *Stagecoach (Diligența)*, care are curajul iconografic de a-i face să apară pe neașteptate, pe vârful unei înălțimi, pe Ieronim și ai săi, fără pene, și toată sala freamătă într-o așteptare spasmodică a atacării diligenței, recunoscându-i foarte bine pe pieile roșii (într-un film în alb negru). Am putea spune că Ford a identificat probabil alte trăsături neeliminabile care determinau în profunzime TC-ul nostru, pomeții pictați, încruntarea impasibilă, privirea, cine știe⁸. Totuși a reușit să ne convingă construind un context (o rețea de conexiuni intertextuale și un sistem de așteptări capabile să redea unele trăsături fizionomice, și poziția pe înălțimi, și prezența unui anumit tip de arme și de veșminte) mai relevant decât prezența penelor. Că este contextul cel care stabilește trăsăturile relevante, s-a spus în Eco (1979 și 1994). Sunt de acord, deci, cu Violi (1997, 9.2.1 și 10.3.3) când, până la urmă, atribuie contextelor funcția de a selecționa proprietățile neeliminabile. Proprietățile esențiale devin deci acelea pe care nu-i nevoie să nu le mai cunoști dacă, într-un anume context, vrei să menții deschis discursul, și care pot fi negate numai cu prețul de a reface semnificatul termenilor pe care-i folosim.

Uneori contextul poate fi comun unei epoci și unei culturi, și numai în astfel de cazuri apar ca neeliminabile proprietățile dicționariale, ce trimit la modul în care cultura respectivă a clasificat obiectele pe care le cunoaște. Dar și în astfel de cazuri lucrurile se petrec într-un mod adesea complex, și cu multe lovături de teatru. Lucrul ne este din nou confirmat de ceea ce cititorul aștepta deja de mult timp, și anume de adevărata poveste a ornitorincului.

4.5. Adevărata poveste a ornitorincului⁹

4.5.1. Watermole sau duckbilled platypus

În 1798, un naturalist pe nume Dobson trimite la British Museum pielea împăiată a unui mic animal pe care coloniștii australieni obișnuiau să-l numească *watermole* sau *duckbilled platypus*. Dintr-o știre furnizată de Collins în 1802¹⁰, un animal asemănător

fuse găsit în noiembrie 1797 pe malurile unui lac nu departe de Hawkesbury: era mare cât o cârțiță, cu ochii mici, labele din față prezentau patru gheare și erau unite de o membrană, mai mare decât aceea care unea ghearele labelor posterioare. Avea coadă, cioc ca de rață, înota cu labele, pe care le folosea și ca să-și sape vizuina. Era cu siguranță de soi amfibiu. Textul lui Collins adaugă un desen, foarte imprecis: animalul pare mai degrabă o focă, un balenopter, sau un delfin, ca și cum, știindu-se că înota, i-ar fi fost aplicat la prima vedere TC-ul generic al unui animal marin. Sau poate că sursa este alta. După cum povestește Gould (1991: 19) în 1793, căpitanul Bligh (tocmai cel din *Bounty*), în cursul unei călătorii în Australia, descoperise (și mâncase cu poftă, ca friptură) o echidnă. Acum știm că echidna e fratele geamăn al ornitorincului, cu care împarte privilegiul de a fi un MONOTERM. Bligh o desenează cu multă grijă, desenul va fi publicat în 1802, și seamănă foarte mult cu ornitorincul lui Collins. Dacă Collins o fi văzut desenul lui Bligh, nu știi, dar dacă nu l-o fi văzut, cu atât mai bine: s-ar trage concluzia de aici că amândoi desenatorii au surprins, în două animale diferite, niște trăsături generice comune, în dauna trăsăturilor specifice (ornitorincul lui Collins n-are un cioc prea credibil și pare adaptat să mănânce furnici, ca echidna).

Să ne întoarcem la ornitorincul împăiat, care sosește la Londra și este descris în 1799 de George Shaw ca *Platypus anatinus*¹¹. Shaw (care, de altfel, poate examina numai pielea, nu și organele interne) dă semne diferite de uimire și perplexitate: animalul îl face să se gândească imediat la ciocul unei rațe lipit (*engrafted*) pe capul unui patruped. Termenul nu e ales la întâmplare. Pielea sosea după o navigare în Oceanul Indian și se cunoșteau în epocă taxidermiști chinezi diabolici, pricepuți în a altoi, de exemplu, o coadă de pește la trupuri de maimuță, ca să creeze monștri sirenoizi. Shaw are prin urmare ceva motive să se îndoiască la prima vedere că e vorba de „un preparat înșelător făcut cu mijloace artificiale”, dar pe urmă admite că n-a reușit să identifice nici un semn de păcăleală. Totuși reacția lui e interesantă: animalul e necunoscut, nu are mijloace de a-l recunoaște, și ar prefera să creadă că nu există. Însă fiindcă e om de știință, merge înainte. Și de la bun început oscilează între Dicționar și Enciclopedie.

Pentru a înțelege ceea ce vede, caută imediat să-i găsească o clasificare: platipusul i se pare un *genus* nou și singular care,

în organizarea linneană a PATRUPEDELOR, ar trebui să fie pus în ordinul BRUTA și ar trebui să stea alături de ordinul MYRMECOPHAGA. Dar îndată după aceea trece de la categorii la proprietăți, și descrie forma corpului, blana, coada, ciocul, pintenul, culoare, mărime (13 degete), labe, mandibulă, nări; nu găsește dinți, observă că limba lipsește la exemplarul său, vede ceva care par a fi ochi, dar prea mici și acoperiți cu păr ca să poată permite o vedere bună, motiv pentru care crede că sunt ca ai cârțiței. Spune că ar trebui să fie adaptat la viața acvatică și avansează ipoteza că se hrănește cu animale și plante de apă. Îl citează pe Buffon: orice lucru care e cu putință să fie produs de Natură, a fost de fapt produs.

Shaw reia descrierea în 1800¹², reînnoind dubii și ezitări, neîndrăznind să admită animalul printre PATRUPEDE. Spune că are cunoștință de alte două exemplare trimise de guvernatorul din New Holland, Hunter, lui Joseph Banks, care ar fi risipit orice urmă de îndoială. Aceste exemplare (și se pare că Hunter a trimis unul și la Literary and Philosophical Society din Newcastle) sunt descrise mai târziu de Bewick într-un Addendum la a patra ediție din a sa *General History of Quadrupeds* ca un animal *sui generis* cu o triplă natură, a unui pește, a unei păsări și a unui patruped... Bewick afirmă că n-ar trebui să se încerce să fie inclus potrivit modurilor de clasificare în vigoare, ci să ne mulțumim să facem descrierea acestor curioase animale așa cum ne-au fost prezentate. Deși după aceea urmează o imagine cu titlul „Un animal amfibiu”, vedem că Bewick refuză să-l clasifice ca PEȘTE, PASĂRE sau PATRUPED, dar identifică trăsături morfologice de pește, pasăre și patruped.

În sfârșit, sosesc niște exemplare complete, cu organe interne, puse în spirt. Dar tot în 1800 germanul Blumenbach primește unul tot împăiat (va avea două exemplare puse în spirt numai în anul următor) și-l numește *Ornythorhynchus paradoxus*. Alegerea adjectivului e curioasă, nu corespunde uzului taxonomic, și ne spune că Blumenbach caută să categorisească ceva ca fiind necategorizabil. După el va prevala numele de *Ornythorhynchus anatinus* (și să se observe că numele e dicționăresc, dar depinde de o descriere enciclopedică, deoarece înseamnă „cu bot de pasăre asemănător unei rațe”).

În 1802, exemplarele păstrate în spirt (mascul și femelă) văzute și de Blumenbach sunt descrise de Home, care povestește și faptul că animalul nu înoată la suprafață, ci iese în

plută ca să respire, ca broasca-țestoasă. Deoarece are în față un patruped păros, Home se gândește imediat la un MAMIFER. Dar un mamifer trebuie să aibă glande mamare cu sfârcuri. Or, nu numai că ornitorincul femelă nu prezintă aceste proprietăți, dar oviductul, în loc să formeze un ovar, se deschide, ca la PĂSĂRI și la REPTILE, într-o cloacă, iar această cloacă servește de canal urinar, de rect și pentru scopuri reproducătoare. Home e un anatomist, nu un taxonom, și deci nu se îngrijește prea mult să clasifice, mărginindu-se să descrie ceea ce vede. Totuși, analogia cu organele reproducătoare ale PĂSĂRILOR și ale REPTILELOR nu poate să nu-l facă să creadă că ornitorincul este un OVIPAR sau poate numai ovipar (după cum știm acum, el este ovipar, dar nu e un OVIPAR) și hotărăște că ar putea fi ovi-vivipar: ouăle se formează în trupul matern, dar apoi se dizolvă. În această ipoteză Home va fi urmat de anatomistul Richard Owen, dar în 1819 va înclina pentru viviparitate (și în general această ipoteză se prezintă ori de câte ori reflectăm asupra unui animal cu blană care se naște dintr-un ou).

Home găsește și faptul că ornitorincul seamănă cu echidna, deja descrisă de Shaw în 1792. Dar două animale asemănătoare ar trebui să trimită la un gen comun, și presupune că ar putea fi cel al lui *Ornythorinchus Hystrix*. Pentru rest, se oprește asupra pintenului de pe picioarele posterioare ale masculului, asupra ciocului lucios și a restului acoperit de peri, asupra limbii rugoase care ține loc de dinți, asupra penisului potrivit pentru trecerea seminței, cu orificiul exterior subîmpărțit în diferite deschideri, așa încât să distribuie sămânța pe o suprafață amplă etc. La sfârșit vorbește de „un trib”, cu siguranță înrudit cu PĂSĂRILE și cu AMFIBILE, avansând, înainte de Darwin, o idee foarte apropiată celei de raport evoluționist.

4.5.2. Mamele fără sfârcuri

Proto-evoluționist, iată că în 1803 Étienne Geoffroy de Saint-Hilaire creează categoria MONOTREMELOR (și de data aceasta termenul exprimă o proprietate: „cu un singur orificiu”). Nu știe încă unde să le plaseze, însă acceptă că sunt ovipare. În 1809, Lamarck creează o nouă clasă, PROTOTHERIA, hotărând că nu sunt MAMIFERE pentru că nu au glande mamare și sunt probabil ovipare, nu sunt PĂSĂRI, pentru că nu au aripi, și nu

sunt REPTILE pentru că au o inimă cu patru cavități¹³. Dacă o clasă ar defini o esență, am avea două cazuri frumoase de nominalism pur. Dar în acest caz, nevoia de a categorisi dezlănțuie fantezia oamenilor de știință: în 1811, Illiger vorbește de REPTANTIA, intermediare între REPTILE și MAMIFERE, în 1812 Blainville vorbește de MAMIFERE din ordinul ORNITHODELPHIA.

E clar că, în funcție de proprietăți, animalul poate fi atribuit uneia sau alteia dintre clase, și cineva observase că un nou-născut cu cioc nu poate să sugă lapte, și deci trebuia să-și ia adio de la MAMIFERE. Dar fapt e că și o ipoteză asupra clasei te poate împinge să cauți sau să neglijezi anumite proprietăți, sau de-a dreptul să le cunoști greșit.

A se vedea chestiunea glandelor mamare, care sunt descoperite în 1824 de anatomistul german Meckel. Sunt foarte mari, practic ele acoperă tot corpul, de la membrele anterioare până la cele posterioare, dar nu sunt vizibile decât în perioada alăptării, pentru că după aceea se reduc, iar asta explică de ce nu fuseseră identificate.

Un animal cu mamele e un MAMIFER? Da, dacă ar avea și sfârcuri, dar ornitorincul femelă nu are, ca să nu mai vorbim de mascul. Are în schimb pe suprafața glandelor un fel de pori, ca și cum ar fi glande sudoripare, prin care secretă lapte. Astăzi știm că este așa și că nou-născutul capătă lapte lingându-l, dar Saint-Hilaire nu greșea cu totul când refuza să recunoască în acele organe niște mamele, și datorită faptului că era ferm convins că MONOTREMELE erau OVIPARE și deci nu puteau fi MAMIFERE. Așadar considera glandele văzute de Meckel ca fiind ceva asemănător glandelor laterale ale șoarecelui cu bot ascuțit (*Sorex araneus*), care secretă o substanță pentru a-și atrage partenerul în perioada împerecherii. Poate că erau glande care secretă un parfum, sau poate o substanță care face blana impermeabilă la apă, sau poate că erau ca așa-zisele glande mamare ale marsuinilor și ale balenelor, care nu secretă lapte, ci mucus (dar imediat ce a fost avansată această ipoteză se descoperă un marsuin în sezonul de alăptare, și se vede că secretă lapte). Meckel extrage o substanță asemănătoare laptelui din glande, și Saint-Hilaire zice că nu e lapte, ci mucus care se încheagă în apă și servește de hrană puilor.

Dar Owen, susținător al ipotezei ovi-vivipare, suspendă secreția aceea în alcool și obține ceva ce pare a fi lapte, și nu mucus. Saint-Hilaire nu cedează. Aparatul reproducător e cel al unui

animal OVIPAR, un animal OVIPAR nu poate decât să producă un ou, un animal născut dintr-un ou nu este alăptat. În 1829, dat fiind că MONOTREMELE nu pot fi MAMIFERE, nu sunt păsări pentru că nu au nici aripi, nici pene, nu sunt REPTILE pentru că au sânge cald, cu plămânii înveliți într-o pleură și separați de abdomen printr-o diafragmă, nu pot să fie nici PEȘTI, Saint Hilaire hotărăște că trebuie să inventeze pentru ele o a cincea clasă de VERTEBRATE (a se observa că, în epocă, AMFIBILE nu constituiau încă o clasă aparte și erau clasificate în mod normal printre REPTILE).

Făcând aceasta, Saint-Hilaire se revendică de la un principiu care mi se pare foarte important. Taxonomiile, zice el, nu sunt doar moduri de a ordona, sunt călăuze în acțiune. Dacă se pun MONOTREMELE printre MAMIFERE, se consideră rezolvată chestiunea, în timp ce dacă se pun aparte, suntem constrânși să căutăm noi proprietăți. Într-un anume sens, Saint-Hilaire propune să se creeze un *genus* „deschis”, ca să nu se înregistreze greșit obiectul necunoscut, un tip care trebuie să conteze ca stimul pentru conjeturi. Și de aceea rămâne cu încăpățănare în așteptarea acelor ouă încă nedescoperite, dar care într-o zi sau alta vor trebui să-și facă apariția.

4.5.3. În căutarea oului pierdut

După câte știm acum, Saint-Hilaire pierde bătălia mamelelor (și deci ornitorincul va fi un MAMIFER, chiar dacă nu stă prea comod, doar în compania echidnei, pe strapontina laterală a MONOTREMELEOR), dar câștigă bătălia ouălor.

Asupra ouălor face mențiune încă din 1817 John Jameson scriindu-i de la Sydney. Data nu e sigură, dar în 1824 Saint-Hilaire o ia drept sigură. Nu e ușor să vezi un ornitorinc în timp ce depune ouă (se presupune că o face cu oarecare discreție, în adâncimile unei vizuini inaccesibile unui explorator uman) și atunci te încrezi în cei ce trebuie să știe mai multe, în băștinași. Patrick Hill scrie în 1822: „Cookoogong, un indigen, șef al tribului Boorah-Boorah, zice că ei știu foarte bine că acest animal depune două ouă, de format, culoare și formă ca acelea de găină”. Știm acum că ouăle sunt foarte mici, o treime de deget: ori Cookoogong se înșală asupra dimensiunii, ori se exprimă cu greu în engleză, ori Hill nu-i înțelege limba. Nu-i